

۱۹۲۶

ایکینچی جلد

تورکيات مجموعسى

استانبول دارالفنونى تورکيات استيفئوسى طرفندىه نشر ابدىلير

مدیر :

کوه سبلى زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنوننده «تورک ادبیاتی تاریخی» مدرسى

استانبول - دولت مطبعسى

۱۹۲۸

فلاسیق تورک نظمنده

« رباعی » شکیلک اسکینکی

تورکلرک داها اسلامیتدن اولکی خلق ادبیاتلارنده موجود نظم شکلری حقنده یاپدیغمز تدقیقات نتیجه سنده ، « درتلك » یعنی ساده جه درت مصراعدن مرکب « قطعه » شکیلک تورک نظمی ایچون عادتاً بر « واحد قیاسی » اولدیغنی مختلف دلیللره اثبات ایش ایدک . مختلف کتابلر مزده و مقاله لر مزده بومسئله یه دائر ویریلن ایضاحاتی بوراده تکرار ایدم جک دکلر . تورک خلق ادبیاتک بخصوصیتی ، تورکلر اسلام مدینتی دائره سنه کیره رک فلاسیق اسلامی برادیات وجوده کتیردکری زمان ، اوادیاتک نظم شکلرینک تکامللنده ده کمال شدتله مؤثر اولدی : ۱۹۲۶ ده ایلک جزؤلری نشر ایدیلن « تورک ادبیاتی تاریخی » مزده ، میلادی اون بشنجی عصره قدر یازیلان فلاسیق تورک ادبیاتی محصوللارنده بو دهرین تأثیری آری آری کوستردیکمز کی ، آریجه ، « تورکیات مجموعه سی » نک بوجلدنده « تونیوغ » شکلی حقنده یازدیغمز مقاله ده ده بوندن بحث ایتدک . بواعتبار ایله ، فلاسیق تورک نظمده عجم ادبیاتنده کی « رباعی » شکیلک ، شیمدی به قدر عمومیتله ظن ونخمین اولوندیغندن داها اسکین اولماسی ، هیچ ده حیرت ایدیه جک برحادثه دکلدر . اک اسکین تورک نظمده « درتلك » لره اهمیت حقنده کی نقطه نظر مزه استناد ایدن « پروفیسور قووالسکی » ، ۱۹۲۲ ده نشر ایتدیکی « تورک قوملرینک نظم شکلحقنده تبعلر » آدلی مهم اثرنده ، عجم رباعیسنک ده بلکه تورکلردن آلمش اولابیله جکی مطالعه سنده بولونمشدی ؛ ایران ادبیاتک « ساسانیلر » دورنده کی نظم شکلری حقنده اطرافلی معلوماته مالک اولمادن بویله براحتمالی ایلری سورمک ، بزه هیچ دوغرو دکلدر ؛ بناء علیه ، - ادبیات تاریخی اعتباریله فوق العاده مهم اولقله برابر - بوجهتک حلی شیمدیلك اسکین ایران ادبیاتی متخصصلرینه براقه رق ، ساده جه ، معلومز اولان اک اسکین تورک رباعیلری حقنده براز معلومات ویره لم :

شیمدی به قدر علم عالمنجه معلوم اولان اک اسکین تورکجه رباعی ، میلادی اون اوچنجی عصرک ایکنجی نصفنده یاشایان « ملحقاة الصراح » آدلی مشهور اثرک مؤلفی « جمال قرشی » نک بو کتابنده مندرجدر . پروفیسور « بارتولد » ک « اورتیه آسیا تورک تاریخی حقنده درسار » نده

سادەجە توركجە صوك مصراعنى ذ كر وقيد ايتديكى بورباعينك ايلك اوچ مصراعى فارسيدر؛
يعنى بور «ملمع» در . «له نين غراد» ده ايكن «موزه آزياتيك» كتيبخانه سنده تدقيق ايتديكم
» ۱۰۶۶ « و » ۱۳۴۷ « ده يازيلش ايكي نسيخه دن مقابله ايتديكم بورباعى يازييورم :

اي نام تو بر خاتم دل نقش نكبن ملك ختن از تو ديده عزو تمكبن
چندان بزي اي شاه كه كويد تركي يفاق قري بوليش مونميش تكبن

«ختن» سلطاني اولان بو «مونميش تكبن» ك نه زمانه منسوب اولديغنى، «بارتولد» ك ده
يازديغى كى، صريح اولارق بيله ميورسته ق ده، بوملمع رباعينك نهايت ميلادى اون اوچنجى
عصره تا ئد اولديغنى بك اعلا سويله يه ييليرز [تورك ادبياتى تاريخى ، ۱۹۲۶ ، ص ۲۷۴] .
بوندن داها اسكى بر زمانه تا ئد ينه ملمع ديكر بر رباعى يه - مقدما معلم كليلى رفعت
بكك النده اولوب اليوم ملت كتيبخانه سنده بولونان - خوارزم ساحه سنده يازيلش اسكى
بر مجموعده تصادف ايده رك قيد ايتمشم . ايلك مصراعى عربجه ، ايكنچيسى عجمجه ، صوك
يئق ده توركجە اولان بو رباعى ي بوراده ايلك دفعه نشر ايدىيورم :

ظبيان يشمان لنا سيف نظر كز غمزه شان عقل شود زيرو زبر
همامده عجب قيامتى قوبدى مكر كيم بيركا يانشقيلار بوكون شمس وقر

مذكور مجموعده بورباعى «بدرالدين القوامى» آدلى بر شاعره نسبت ايدىلكده در .
نيم فكرمه كوره ، بو آدام ، «عوفى» نك «لباب الالباب» نده بحث ايتديكى شاعر «بدرالدين
قوامى» رازى در : عراق وحوالى سنده يتيشن و«سلطان سنجر» دورى شاعرلرندن اولان
بو شاعر ، سلجوق دولتى امراسندن «قوام الملك طغرائى» نك مداحى اولديغى جهتله «قوامى»
تخلص ايتمىدى . اصلاً «رى» اوغوزلرندن اولماسى چوق محتمل بولونان شاعر «قوامى» نك ،
«قوتادغوبيليك» و«هبة الحقايق» دن صو كرا ، خوارزمده توركجه نك عادتاً تدريس لسانى ماهيتنى
قازانديغى بر صيراده بويله برملمع رباعى يازمه - ، اصلاً احتمالدن بعيد دكلدر . اساساً او عصرده
رباعى طرزى نك - اسكى عجم تذكرة شعرالرينك تدقيقندن بك ابي آ كلاشيلاجنى وجهله -
فوق العاده تعممنى ، شاعرلر ك هم عربجه هم عجمجه شعرلر يازديغنى ، كذلك ، شعرلرده توركلر دن
وتورك كوزلرلرندن بحث ايدىلكى - مثلاً «ظفر همدانى» نك تورك كوله لرى وصفنده «ملكشاه» ه
وتردىكى قصيده كى - دوشونورسه ك ، بوملمعك ، تورك سربايلرنده خوشه كيتمك ايچون
«بدرالدين قوامى» طرفندن يازيلديغنى كمال سهولتله قبول ايده ييليرز . خلاصه ، بالعموم لسانى
وآدبى دليللر ، بورباعينك ميلادى اون ايكنچى عصره تا ئد اولماسنه اصلاً مانع اولاماديغنى

کي ، اون دردنجي و اون بشنجي، حتی اون آلتنجي و اون يدنجي عضرلرده يالکنز فارسي دکل تورکجه يازمقلهده معروف برطاقم شاعرلرک فارسي تذکره لرده ساده جه « عجم شاعري » اولارق ذکر ايدلکچري نظر اعتبارده آليرسه ق، بوادعاي چوق دها قوتله سردايديه بيليرز. بز « بدرالدين قوامي » نك بو اثرندن ابتدا « تورک ادبياتي تاريخي » [۱۹۲۶ ، ص ۲۲۵] مزده قيصه جه بحث ايتشدک .

انکليز مستشرق « سيرده نيسن روس » ک اخيراً نشر ايتديکي « تاريخ فيخرالدين مبارک شاه مرورودي » [لوندره ، ۱۹۲۷] ده مندرج تورکجه بررباعي ايله « فيخرالدين » ک اوراده تورک اسان و ادبياتي حقنده ويرديکي بعض ايضاحات ، يوقاريکي نقطه نظرلر مزي مختلف جهتلردن تأييد و اثبات ايتمکده در. بومهم اثريني (ميلادي ۱۲۰۶) ده اکمال ايدهن مؤلف « فيخرالدين محمد ابن منصور المروالودي الصديقي مبارک شاه » ، « هفت اقليم » صاحبي « امين رازي » نك ويرديکي معلوماته کوره - افغانستان و هندستانده ميلادي (۱۱۴۸ - ۱۲۱۵) سنه لري آراسنده حکمران اولان - « غوري لر » خاندانندن « سلطان غياث الدين محمد » ک (مدت حکومتي ۵۵۸ - ۵۹۹ هجري) محرملرندن ايدى . يينه « ده نيسن روس » ، « صفده » لهجه سي حقنده کي تدقيقاتيله معروف مرحوم « غوتيو » ايله برلکده مقدما « ژورنال آزياتيک » ده نشر ايتديکي مهم بر مقاله ده [ژورنال آزياتيک ، ۱۹۱۳ ، مایس - حزيران نسيخه سي ، ص ۵۲۱ - ۵۳۳] بو اثرک « صفده الفباسي » حقنده کي مهم پارچه سي نشر ايتمش اولديني کي ، مرحوم پروفيسور « ادوارد براون » نامنه نشر ايديلن « عجب نامه » ده ده بو اثر و مؤلفي حقنده « ابن الاثير ، طبقات ناصري ، حبيب السير » کي مختلف منبعلردن نقلاً مهم معلومات و يرمش و مندر جانندن ده اطرافليجه بحث ايله مشدي که [عجب نامه ، ۱۹۲۲ ، ص ۳۹۲ - ۴۱۳] ، ايشته اوراده او تورکجه رباعي ده عينا مندرجدي . في الحقيقه ، اثرک اخيراً نشر اولونان فارسي تام متننده ، مؤلف ، « تورک رک کتابلري و يازيلري اولوب سحر و نجوم علملرينه واقف اولدقلريني ، چو جو قلرينه يازي اوکره تدکليريني ، و بري « سغدي » ديکري « قز - غزي » اولمق اوزره ايکي نوع يازيلري بولونديغني » سويله يهرک بونلره دائر ايضاحات و يرکدن صوکر - که بوقسم و وبوکاً عائد تحليل و تنقيدي پک مهم ايضاحات « ژورنال آزياتيک » ده کي مقاله ده مندرجدر - ، اونلرک « قصيده » و « رباعي » کي نظم لري بولونديغني ده سويليور و بونلرک « موزون و معني دار اولديغني » اثبات ايچون بررباعي نقل ايديورکه ، عينا شودر :

وعدہ بیروسن نواجون کلاس سن سوزیغانی فی مائینک بیلا قویاس سن
یوزون کون وساج تون قراکورماس سن عشقینکدا قراسیز ای عجب بیداس سن

بورباعی، لسان اعتباریلہ، یوقاریده ذکر ایتدیکمز رباعیلردن تماماً فرقسزد؛ وهر حالده تورک ادبیاتنک میلادی اون ایکنجی عصرینه یعنی موغول استیلا سندن اولکی دوردسنه عائددر. بوعصرده مؤلفک « تورکرک موزون ومعنی دار قصیده و رباعیلری اولدیغنی » سویله مہمی، خلق ادبیاتندن آیری اولارق عروض وزنیلہ قلاسیق بر تورک ادبیاتنک موجودیتنه الک قطعی بر دلایلدر؛ بونی کوردکن صوکر، یوقاریده ذکر ایتش اولدیغمز ملمع رباعینک « بدرالدین قوامی رازی » یه عائد اولدیغنده هیچ شہہ ایدیلہمز؛ واون ایکنجی عصرده قلاسیق تورک ادبیاتنک « اورته آسیا » ده لایقیلہ انکشاف ایتدیکی حقنہ اسکیدن بری ایلری سوردیکمز مدعا، آرتق بوصورتلہ تاریخی بر « حقیقت » عداولونہ بیلیر. سلجوقی ایمپراطورلغنتک تأسسیلہ بوتون اسلام عالمندہ تورک حاکمیتی تمامیلہ قولہندکن صوکر، تورک لسان و ادبیاتنک نہ قدر اهمیت قازاندیغنی داهای « دیوان لغات الترک » پکاعلا کوسترمشدی. اساساً باشند باشه تورکرک و تورک حکمدارلرینک بر « مدحیہ » سندن عبارت کی اولان « تاریخ فخرالدین مبارکشاه » دہده، تورک لساننک قازاندیغنی بوبویوک اهمیت صراحة ذکر ایدیلکدهدر: « قازی لسانندن صوکر تورکچہ دن داهای و داهای هیبتلی هیچ بر دیل یوقدر. الیوم ولسانہ رغبت اسکی زمانلرده کندن داهای فضلہدر؛ چونکہ امرانک و سپہسالارلرک چوغی تورکدر؛ هر کسک محتاج و طالب اولدینی دولت و ثروت ونعمت آنلردهدر. اصللر بویوکار و اونلرک اولادلری تورکرک خد متنددرلر و اونلرک دولتی سایہ سنده مسعود و محترمدرلر. مؤلفک بو اثرده تورکرک حقنہ صرف ایتدیکی مدحلردن باشقا بر مناسبتلہ آریجہ بحث ایتک ایستہرم. یالکز، بو ذکر ایتدیکمز وثیقہلر، « رباعی » کی نظم نہ قنیک اعتباریلہ چوق مشکل بر نظم شکاک تورکرک آراسنده میلادی اون ایکنجی عصر دن بری شایع اولدیغنی کوسترمک اعتباریلہ، قلاسیق تورک ادبیاتنک اسکیلکنی و « قونادغو بیلیک » دن بوکونہ قدر هیچ فاصلہ سز بر تکامل تعقیب ایتدیکنی قطعی صورتده آکلامقدهدر.

کوبی زاده محمد فزاد